

Stosunki demograficzne w powiecie stargardzkim w latach 1945–2000. Część II: lata 1976–2000

W części pierwszej niniejszego opracowania¹ wspomniałem, że powiat stargardzki został zorganizowany w 1945 r. w granicach ukształtowanych w latach 1815–1818. W następnych latach nastąpiły pewne zmiany granic i powierzchni omawianego powiatu. Jego powierzchnia w okresie 1945–1975 wahała się w granicach od 1218 do 1282 km².

W 1975 r. powiaty jako jednostki administracyjne uległy likwidacji. Od 1 stycznia 1999 r. powołano nowe samorządne, większe obszarowo powiaty, w tym powiat stargardzki o powierzchni 2003 km². A zatem powiat stargardzki nie istniał przez 24 lata, ale pozostały, w niezmiennych granicach, jednostki administracyjne stopnia podstawowego wchodzące w skład terytorium byłego powiatu. Jednostkami administracyjnymi stopnia podstawowego były gminy i miasta oraz dzielnice większych miast².

Wykorzystując powyższy fakt pragnę przedstawić Czytelnikowi ciągłość rozwoju demograficznego na całym obszarze byłego powiatu stargardzkiego w latach 1976–1998 oraz w latach 1999–2000 w nowym, większym obszarowo, powiecie stargardzkim.

W latach 1976–1998 na terenie byłego powiatu stargardzkiego funkcjonowały następujące gminy:

1. gmina miejska – Stargard
2. gmina miejsko-wiejska – Chociwel
3. gmina miejsko-wiejska – Dobrzany
4. gmina miejsko-wiejska – Ińsko
5. gmina miejsko-wiejska – Suchań
6. gmina wiejska – Kobylanka
7. gmina wiejska – Marianowo
8. gmina wiejska – Stara Dąbrowa
9. gmina wiejska – Stargard

Od 1 stycznia 1999 r. do nowego powiatu stargardzkiego weszły wszystkie ww. gminy oraz dwie gminy miejsko – wiejskie z powiatu łobeskiego, tj. gminy Łobez i gminy Węgorzyno, a z powiatu pyrzyckiego gmina wiejska Dolice.

¹ J. Grzeczka, *Stosunki demograficzne w powiecie stargardzkim w latach 1945-2000. Część I: lata 1945-1975*, „Stargardia”, t. III, 2003, s. 295.

² *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Ludowej* 1975 r., nr 16, poz. 91.

Należy wyjaśnić, że dane statystyczne zawarte w tabelach i części pierwszej tego artykułu są sumą liczb z poszczególnych gmin.

Wzrost liczby ludności na terenie powiatu stargardzkiego w latach 1976–2000, zarówno z tytułu migracji, jak i przyrostu naturalnego, obrazuje tabela nr 1.

TABELA 1
Wzrost liczby ludności powiatu stargardzkiego w latach 1976–2000

Rok	liczba ludności w powiecie			wzrost liczby ludności	% ludności miejskiej		gęstość zaludnienia na 1 km ²	
	ogółem	w tym:			w powie- cie	w woje- wództwie	w powie- cie	w woje- wództwie
		miasta	wieś					
1976	91 541	62 553	28 988	958	68,3	72,5	71,3	87
1978	93 214	62 144	31 070	1 673	66,7	73,2	72,7	88
1980	97 582	66 487	31 095	4 368	68,1	73,9	76,1	90
1983	102 789	70822	31 967	5 207	68,9	74,0	80,2	-
1985	106 019	-	-	3 230	-	-	82,6	-
1988	107 288	76 968	30 320	1 269	71,7	75,7	83,6	96,0
1991	110 656	80 682	29 974	3 368	72,9	-	86,3	97,1
1994	112 858	82 158	30 700	2 202	72,8	-	88,9	-
1996	113 752	83 175	30 577	894	73,1	-	88,7	99,5
1997	114 118	84 010	30 108	366	73,1	-	88,9	-
1998	114 107	84 256	29 851	- 11	73,8	69,7	88,9	99,7
1999	143 535	96 416	47 119	29 428	67,1	69,7	72,0	-
2000	144 965	97 455	47 510	1 430	67,2	-	72,0	-

Źródło:

1. *Roczniki statystyczne województwa szczecińskiego*, Wojewódzki Urząd Statystyczny w Szczecinie, Szczecin lata: 1976, 1979, 1981, 1984, 1986, 1989, 1992, 1995.
2. *Województwo szczecińskie w liczbach 1990–1996*, Urząd Statystyczny w Szczecinie, Szczecin 1997.
3. *Województwo Zachodniopomorskie*, Urząd Statystyczny w Szczecinie, Szczecin, listopad 1998.
4. *Powiaty województwa zachodniopomorskiego*, Urząd Statystyczny w Szczecinie, Szczecin, maj 1999.
5. *Województwo zachodniopomorskie w 1998 r.*, Ważniejsze dane o województwie, powiatach i gminach, Szczecin, październik 1999.
6. *Rocznik statystyczny województwa zachodniopomorskiego 2000*, Urząd Statystyczny w Szczecinie, Szczecin, grudzień 2000.
7. *Rocznik statystyczny województwa zachodniopomorskiego*, t. II, Urząd Statystyczny w Szczecinie, Szczecin, grudzień 2001.

Ponadto tabela ta ilustruje gęstość zaludnienia terenu i częściowo strukturę ludnościową (liczbę ludności miejskiej i wiejskiej) oraz odsetek ludności miejskiej. Z danych statystycznych wynika, że ludność ziemi stargardzkiej w dalszym ciągu systematycznie wzrastała, głównie wskutek przyrostu naturalnego (zob. tabela nr 1)

W 1975 r. na terenie powiatu stargardzkiego mieszkały 90 583 osoby. Na przestrzeni lat 1976–1998 ludność gmin położonych na obszarze byłego powiatu stargardzkiego wzrosła o 23 524 mieszkańców i w 1998 r., ostatnim roku przed utworzeniem nowych, większych obszarowo powiatów wyniosła 114 107 osób. A zatem rocznie średnio przybywało 1023 mieszkańców. Początkowo wzrost ten był szybszy, a później wolniejszy, co było wynikiem malejącego przyrostu naturalnego ludności. Największy przyrost odnotowano w latach 80., około 2051 osób rocznie. Skokowy wzrost liczby ludności na początku 1999 r. do 143 535 osób tj. aż o 29

428 mieszkańców, wynika z przyłączenia z dniem 1. 01. 1999 r. do nowego powiatu stargardzkiego wyżej wymienionych trzech gmin. W ciągu dwóch lat (1999–2000) liczba ludności w powiecie wzrosła o 1430 osób i w końcu 2000 r. wynosiła 144 965 mieszkańców. Przypomnę, że w 1975 r. ludność powiatu stanowiła 10,7% ogółu ludności województwa, a w 2000 r. – 8,5%.

W 1998 r. wystąpił ujemny przyrost ludności o 11 osób mimo dodatniego przyrostu naturalnego o 244 osoby. Wprawdzie odnotowano za ten rok ujemne saldo migracji (-27 osób), ale nie powinno ono rzutować na znaczny ubytek mieszkańców. Prawdopodobnie zakradł się jakiś błąd statystyczny³.

W konsekwencji rozwoju demograficznego systematycznie wzrastała także gęstość zaludnienia powiatu 70,7 osób na 1 km² w końcu 1975 r. do 88,9 osób na 1 km² w końcu 1998 r. Zmniejszająca się gęstość zaludnienia analizowanego obszaru wypływa z przyłączenia do powiatu stargardzkiego terenów o rzadszym zaludnieniu, zwłaszcza gmin Łobez i Węgorzyno.

Podkreślić należy, że gęstość zaludnienia powiatu stargardzkiego w interesującym nas dwudziestopięcioleciu była niższa od wskaźnika wojewódzkiego i krajowego, np.: w 1978 r. wynosiła ona 72,7 osób na 1 km², a w województwie 88 mieszkańców na 1 km², a 1988 r. w byłym powiecie - 83,6 osób na 1 km², w województwie 96 osób na 1 km², w Polsce 121 mieszkańców na 1 km², w 1998 r. – 88, 9 osób w powiecie oraz 99,7 mieszkańców na 1 km² w województwie. W kraju gęstość zaludnienia w 1995 r. wynosiła 124 osoby na 1 km², a w 2000 r. 123 osoby na 1 km² ⁴.

Wspomniano już, że dane statystyczne zawarte w tabeli nr 1 przedstawiającej strukturę ludności z podziałem na mieszkańców miast i wsi oraz odsetek ludności miejskiej.

Z danych liczbowych wynika, że w latach 1976–1998 liczba ludności miejskiej systematycznie wzrastała, a ludności wiejskiej zmniejszała się; odsetek ludności miejskiej wzrósł w tym czasie z 68,5% ogółu mieszkańców w 1975 r. do 73,8% w 1998 r.

Po utworzeniu nowego powiatu odsetek ludności miejskiej zmniejszył się do 67,2% ogółu mieszkańców powiatu. Świadczy to o mniejszym zurbanizowaniu terenów przyłączonych gmin oraz o niższym rozwoju gospodarczym tego terenu.

Wydaje się, że przyczyną wzrostu liczby ludności miejskiej był rozwój gospodarki narodowej i budownictwa mieszkalnego w miastach, zwłaszcza w mieście Stargardzie oraz spadek zapotrzebowania na siłę roboczą na wsi w wyniku postępu technicznego w rolnictwie, a po 1980 r. także przemiany ustrojowe w rolnictwie.

W 2000 r. w miastach powiatu stargardzkiego mieszkało 97 455 osób co stanowiło 67,2% ogółu ludności opisywanego obszaru, w tym w Stargardzie – 74 362 osoby, w Chociwlu – 3236 osoby, w Ińsku – 2081 osób, w Suchaniu – 1463 osoby, w Łobzie – 10 913 osób i w Węgorzynie – 2894 osoby⁵.

Dodać należy, że procentowy udział ludności miejskiej w ogólnej liczbie

³ Dane o liczbie ludności w granicach z terenu byłego powiatu stargardzkiego za 1998 r. pochodzą z opracowania: *Województwo zachodniopomorskie w 1998 r. Ważniejsze dane o województwie, powiatach i gminach*, Urząd Statystyczny w Szczecinie, Szczecin 1999.

⁴ *Rocznik demograficzny*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2003.

⁵ *Rocznik statystyczny województwa zachodniopomorskiego t. III*, Urząd Statystyczny w Szczecinie, Szczecin grudzień 2001, s. 30.

mieszkańców analizowanego terenu w porównaniu ze wskaźnikiem wojewódzkim ulegał zmianom, np.: w 1978 r. procent ludności miejskiej na terenie byłego powiatu wynosił 66,7%, a w województwie – 73,2%; w 1988 r. odpowiednio: 71,7% i 75,7; natomiast w 1998 r. 73,8% w powiecie i 69,7% w województwie⁶.

Odsetek ludności miejskiej w Polsce był niższy od w/w wskaźników i wynosił od 61% do 61,9%.

Kolejnym elementem struktury ludności danego terenu jest jej podział wg płci. Podział ten na interesującym nas obszarze obrazuje tabela nr 2.

TABELA 2
Ludność powiatu stargardzkiego w latach 1976–2000 według płci

Rok	liczba ludności ogółem	mężczyźni	kobiety	ilość kobiet na 100 mężczyzn			
				w powiecie		w województwie	w kraju
				ogółem	wieś		
1978	93 214	46 195	47 019	101,78	97,1	101,0	105
1980	97 582	48 586	48 996	100,8	-	101,6	105
1983	102 789	51 220	51 569	100,68	-	-	105
1985	106 019	52 808	53 211	100,76	-	102,1	-
1988	107 288	53 394	53 894	100,93	96,77	102,8	106
1991	110 656	54 778	55 878	102,0	-	-	-
1994	112 858	55 834	57 024	102,13	-	-	-
1996	113 752	56 193	57 559	102,4	-	104,2	106
1997	114 118	56 490	57 628	102,0	-	104,0	-
1998	114 107	56 231	57 876	102,9	98,7	104,2	106
2000	144 965	71 461	73 504	102,9	-	-	-

Źródło:

1. *Roczniki statystyczne województwa szczecińskiego*, Wojewódzki Urząd Statystyczny w Szczecinie, Szczecin lata: 1979, 1981, 1984, 1986, 1989, 1992, 1995.
2. *Województwo szczecińskie w liczbach 1990 – 1996*, Urząd Statystyczny w Szczecinie, Szczecin 1997.
3. *Województwo zachodniopomorskie*, Urząd Statystyczny w Szczecinie, Szczecin, listopad 1998.
4. *Powiaty województwa zachodniopomorskiego*, Urząd Statystyczny w Szczecinie, Szczecin, maj 1999.
5. *Województwo zachodniopomorskie w 1998*; Ważniejsze dane o województwie, powiatach i gminach, Szczecin, październik 1999.
6. *Rocznik statystyczny województwa zachodniopomorskiego*, Urząd Statystyczny w Szczecinie, Szczecin lata 2000 oraz 2001.
7. *Encyklopedia popularna PWN*, wyd. VI, Warszawa 1982.
8. *Encyklopedia popularna PWN w trzech tomach*, t. II, Warszawa 1999, s. 892–893.
9. *Polska 1998 – wybrane dane*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, marzec 1999.

Z danych liczbowych zawartych w tabeli nr 2 wynika, że w latach 1976 – 2000 na analizowanym terenie była nieznaczna przewaga kobiet nad mężczyznami, która w 1975 r. wynosiła 100,2 kobiety na 100 mężczyzn; w 1988 r. – 100,93 kobiety na 100 mężczyzn, a w 2000 r. – 102,9 kobiety na 100 mężczyzn. Dodać należy, że struktura

⁶ Roczniki statystyczne województwa szczecińskiego z lat: 1979, 1989 i 1999.

ludności wg płci nie uległa zmianie po utworzeniu nowego powiatu stargardzkiego. W 1998 r. przewaga kobiet nad mężczyznami na terenie gmin zlokalizowanych w byłym powiecie stargardzkim wynosiła 102,9 kobiety na 100 mężczyzn a więc tyle samo co w 2000 r.

Cechą charakterystyczną społeczeństwa ziemi stargardzkiej jest fakt, że w analizowanym dwudziestopięcioletnim okresie przewaga kobiet nad mężczyznami była mniejsza niż w województwie i w kraju. W województwie wskaźnik ten wahał się od 101,0 w 1978 r. do 104,2 kobiety na 100 mężczyzn w 1998 r., a w kraju odpowiednio od 105,0 do 106,0.

Na omawianym obszarze występowało zjawisko społeczne polegające na zróżnicowaniu ilości kobiet na 100 mężczyzn w zależności od miejsca zamieszkania. W gminach miejskich występowała większa ilość kobiet na 100 mężczyzn niż w gminach miejsko – wiejskich i wiejskich, np.: w 1975 r. w gminie miejskiej Stargard odnotowano 102,4 kobiety na 100 mężczyzn, w gminach miejsko – wiejskich – 100,7 kobiety na 100 mężczyzn, a w gminach wiejskich tylko 94,5 kobiety na 100 mężczyzn⁷. Podane wskaźniki zaobserwowano w 1998 r. W mieście Stargardzie przypadają wówczas 105,4 kobiety na 100 mężczyzn, a w gminach miejsko – wiejskich – 102,2 kobiety na 100 mężczyzn, w gminach wiejskich tylko 98,7 kobiety na 100 mężczyzn. Najmniej kobiet na 100 mężczyzn mieszkało w gminie wiejskiej Stargard – 95,0⁸.

Dane statystyczne świadczące o tym, że przez całe dwudziestopięcioletnie we wsiach stargardzkich występowała przewaga mężczyzn nad kobietami, a w miastach odwrotnie, przewaga kobiet nad mężczyznami. Oto niektóre przyczyny tego zjawiska:

1. Młode kobiety wiejskie coraz lepiej wykształcone nie wyrażały chęci podjęcia pracy w rolnictwie, zwłaszcza indywidualnym i migrowały do pracy w miastach, gdzie spodziewały się podwyższenia swego statusu zawodowego, społecznego i ekonomicznego.
2. Ciężka, wyczerpująca praca w rolnictwie oraz gorszy niż w mieście stan opieki medyczno-higienicznej powodował, że statystyczna kobieta wiejska żyła nieco krócej niż miejska.

Przypomnę, że kształtowanie się proporcji płci w ogólnej liczbie ludności zależy od: przewagi urodzeń chłopców nad dziewczętami, różnic w umieralności obu płci, zróżnicowanego udziału kobiet i mężczyzn w procesach migracyjnych oraz struktury ludności według płci⁹.

Przyrost naturalny ma zasadnicze znaczenie dla kształtowania sytuacji demograficznej każdego terenu, ponieważ w głównej mierze decyduje o tym czy liczba mieszkańców danego obszaru będzie się zwiększała czy zmniejszała.

Przyrost naturalny ludności analizowanego terenu w latach 1976–2000 ilustruje tabela nr 3. Z danych statystycznych zawartych w tej tabeli wynika, że w latach 1976–2000 przyrost naturalny ludności w powiecie systematycznie zmniejszał się.

⁷ *Rocznik statystyczny województwa szczecińskiego 1976*, Wojewódzki Urząd Statystyczny w Szczecinie, Szczecin 1976.

⁸ *Województwo zachodniopomorskie w 1998 r., Ważniejsze dane o województwie, powiatach i gminach*. Szczecin, październik 1998 r. oraz *Powiaty województwa zachodniopomorskiego*, Urząd Statystyczny w Szczecinie, Szczecin maj 1999 r.

⁹ J. Michalczewicz, *Elementy demografii historycznej*, Warszawa 1979, s. 87-88.

W roku 1975 wynosił 16,9‰, a w roku 2000 tylko 2,5‰. Włączenie od 1.01.1999 roku do nowego powiatu stargardzkiego wspomnianych trzech gmin nie miało istotnego wpływu na przyrost naturalny. W ciągu dwudziestopięciolecia wskaźnik przyrostu naturalnego ludności w powiecie stargardzkim zmalał o 14,5‰. Mimo tak dużego spadku wskaźnik przyrostu naturalnego na analizowanym terenie był wciąż wyższy od wskaźnika wojewódzkiego i krajowego, np.: w roku 1975 wskaźnik ów wynosił dla powiatu 16,9‰, dla województwa 14,0‰ i dla kraju – 10‰; w roku 1980 odpowiednio: 14,7‰, 12,7‰ i 9,6‰. Natomiast w roku 2000 na ziemi stargardzkiej odnotowano wskaźnik przyrostu naturalnego wielkości 2,5‰, w województwie – 1,1‰, a w kraju – 0,3‰ (zob. tabela nr 3).

Większy od wojewódzkiego i krajowego przyrost naturalny ludności świadczy o prężności i młodości społeczeństwa ziemi stargardzkiej.

Na podstawie danych statystycznych można stwierdzić, że w miastach opisywanego obszaru przyrost naturalny ludności był niższy niż na wsiach, np. w 1975 r. w miastach wynosił on 16,03‰, a na wsiach – 18,79‰; w 1988 r. odpowiednio: 8,04‰ i 12,19‰, a w 1991 r. w miastach – 4,95‰ i na wsiach – 10,27‰¹⁰.

Dla lepszego zrozumienia i pogłębienia zjawiska społecznego jakim jest przyrost naturalny ludności przypomnę, że na przyrost naturalny mają wpływ następujące czynniki:

1. demograficzne, tzn. liczba osób w wieku najczęstszego zawierania małżeństw: kobiety 18 – 29 lat, mężczyźni 20 – 29 lat,
2. społeczno-ekonomiczne, tj. warunki sprzyjające lub utrudniające podejmowanie decyzji dotyczących założenia rodziny, np.: wiek kończenia procesu kształcenia się, posiadania własnych źródeł utrzymania, wysokość uzyskanego dochodu, dostępność nabycia mieszkania itp.
3. osobiste preferencje – pragnienie życia w rodzinie, w jednym trwałym związku, pragnienie rodzicielstwa lub chęć pozostawania w stanie wolnym, spełnienia się w działalności zawodowej itp.
4. system opieki zdrowotnej i stan zdrowia społeczeństwa.

W pierwszej fazie analizowanego okresu w powiecie stargardzkim, podobnie jak w całej Polsce, występowała niezbyt korzystna struktura ludności wg wieku, co w sposób naturalny ograniczało liczbę nowo powstających związków małżeńskich, a w konsekwencji przyrost naturalny ludności. Od początku transformacji ustrojowej coraz większe znaczenie zaczęły odgrywać czynniki społeczno – ekonomiczne. Do niekorzystnych zjawisk, bez wątpienia należy bezrobocie dotyczące ludzi młodych, także dobrze wykształconych; niskie wynagrodzenia za pracę, niepewność pracy, wysokie ceny mieszkań. Te czynniki oraz niepewność sytuacji bytowej w przyszłości w znacznym stopniu utrudniają podejmowanie decyzji małżeńskich i rodzicielskich oraz realizację pragnień osobistych wielu młodych ludzi. W rezultacie coraz częściej pozostają oni w związkach nieformalnych, a decyzje dotyczące zawarcia małżeństwa i rodzicielstwa odkładają na późniejszy termin.

Ważną przyczyną spadku przyrostu naturalnego są zmiany obyczajowe: pozostawanie w związkach nieformalnych, budowanie przez młodych wykształconych

¹⁰ *Rocznik statystyczny województwa szczecińskiego 1981 r.*, Rok III, Szczecin 1981, Wojewódzki Urząd Statystyczny w Szczecinie oraz *Rocznik statystyczny województwa szczecińskiego 1989 i 1992 r.*

ludzi swojej pozycji zawodowej na rynku pracy, co prowadzi do opóźnienia momentu zakładania rodziny i posiadania dzieci lub w ogóle do rezygnacji z zakładania rodziny oraz wzrost liczby rozwodów. Powyższą tezę potwierdzają dane statystyczne odnoszące się do ilości zawieranych małżeństw na 1000 ludności. Wskaźnik zawieranych małżeństw na 1000 mieszkańców na terenie powiatu stargardzkiego w analizowanym czasie wciąż malał i wahał się od 11,2‰ w 1975 r. do 5,38‰ w 2000 r. (zob. tabela nr 3).

TABELA 3
Przyrost naturalny ludności w powiecie stargardzkim w latach 1976–2000

Rok	małżeństwa		liczba urodzeń żywych	liczba zgonów	przyrost naturalny	wskaźnik przyrostu naturalnego na 1000 ludności		
	w liczbach bezwzględnych	na 1000 ludności				w powiatach	w województwie	w kraju
1975	1015	11,2	-	-	-	-	-	-
1978	-	-	1 537	519	1 018	15,92	12,7	-
1980	909	9,3	2 218	764	1 454	14,7	12,7	9,6
1983	891	8,6	2 123	784	1 339	13,02	12,0	-
1985	793	7,4	2 098	828	1 270	11,97	9,4	-
1988	744	6,9	1 786	799	987	9,19	6,5	-
1991	-	-	1 650	942	708	6,39	4,2	4,0
1994	-	-	1 512	895	617	5,5	3,4	-
1996	-	-	1 264	848	416	3,65	1,8	1,1
1998	-	-	1 151	907	244	2,13	1,5	0,5
1999	827	5,7	1 503	1 145	358	2,5	1,0	-
2000	780	5,38	1 549	1 178	371	2,5	1,1	0,3

Źródło:

1. *Rocznik statystyczny województwa szczecińskiego 1979*, Wojewódzki Urząd Statystyczny w Szczecinie, Szczecin 1979, oraz roczniki jak wyżej: Rok III – 1981, Rok IV – 1984, Rok V – 1986, Rok VI – 1989, Rok VII – 1992, Rok VIII – 1995.
2. *Województwo szczecińskie w liczbach 1990 – 1996*, Urząd Statystyczny w Szczecinie, Szczecin 1997.
3. *Powiaty województwa zachodniopomorskiego*, Urząd Statystyczny w Szczecinie, Szczecin, maj 1999.
4. *Rocznik statystyczny województwa zachodniopomorskiego 2000*, Urząd Statystyczny w Szczecinie, grudzień 2000 oraz rocznik jak wyżej t. II, grudzień 2001.
5. *Województwo zachodniopomorskie w 1998, Ważniejsze dane o województwie, powiatach i gminach*, Szczecin, październik 1999.
6. *Polska 1998 - wybrane dane*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, marzec 1999.
7. *Encyklopedia PWN w trzech tomach*, t. II, Warszawa 1999, s. 892 – 893.
8. *Wiadomości Społecznego Korespondenta Statystycznego Głównego Urzędu Statystycznego*, nr 8(587), Rok L, Warszawa, sierpień 2002, s. 8.

Równoległe wzrastał wskaźnik rozwodów. Początkowo wolniej, a po 1989 r. szybciej, np.: w 1978 r. w województwie szczecińskim zawarto 9957 małżeństw, z tego prawnie orzeczonych rozwodów odnotowano 1303. Odsetek rozwodów w stosunku

do zawartych małżeństw wynosił 13,0%¹¹. Natomiast w Polsce w 1990 r. odsetek rozwodów wynosił 16,6%, a w 2000 r. – 20,2%¹². W powiecie stargardzkim w 1999 r. związek małżeński zawarło 827 par, a prawnie orzeczonych rozwodów odnotowano 158, z tego na miasta przypadło 121, a na wsie 37. Odsetek rozwodów w stosunku do zawartych małżeństw wynosił 19,1%¹³ i był zbliżony do średniej krajowej.

Ze zmianami obyczajowymi wiąże się także narastanie zjawiska macierzyństwa bez małżeństwa. W Polsce wskaźnik urodzeń pozamałżeńskich przez wiele lat wynosił około 6%; szybko wzrastał w okresie transformacji i w 2000 r. wynosił już 12,1%¹⁴. Należy przypuszczać, że na analizowanym terenie był on podobny. Istotną przyczyną zmniejszania się przyrostu naturalnego w ostatniej dekadzie XX wieku w kraju i w powiecie była niechęć pracodawców do zatrudniania młodych kobiet pragnących urodzić własne dzieci, w konsekwencji niektóre z nich rezygnowały z macierzyństwa. Inną przyczyną zmniejszania się przyrostu naturalnego był wzrost niepłodności kobiet i mężczyzn; co piąta para miała kłopoty z płodnością spowodowane m.in. zanieczyszczeniem środowiska naturalnego, aborcją, zaburzeniami hormonalnymi, przebytymi chorobami itp. W konsekwencji nieudanej reformy systemu opieki zdrowotnej pogorszył się także stan zdrowotności społeczeństwa, co nie pozostaje bez wpływu na przyrost naturalny ludności.

Poza malejącym przyrostem naturalnym ludność powiatu stargardzkiego podobnie jak całej Polski, charakteryzował proces powolnego starzenia się, tzn. wydłużała się przeciętna długość życia ludzkiego, np.: w Polsce w 1971 r. wynosiła ona ogólnie 71 lat; w 1987 r. mężczyźni średnio żyli w Polsce 72 lata, a kobiety 78 lat¹⁵. W ciągu trzydziestu lat życie ludzkie w kraju wydłużyło się o cztery lata.

W województwie zachodniopomorskim w 1995 r. mężczyźni średnio żyli 66,53 lat, a kobiety 75,82 lat. Natomiast w 2000 r. mężczyźni średnio żyli 69 lat, a kobiety 77,45 lat. Dodać należy, że mężczyźni na wsi żyli krócej niż w mieście, np.: w 2000 r. wskaźnik ten wynosił 67,94 lat dla wsi i 69,45 lat dla miasta¹⁶.

Szacuje się, że tego samego wieku co ludność województwa zachodniopomorskiego średnio dożywało społeczeństwo ziemi stargardzkiej. Potwierdzają to dane statystyczne z 1975 r. W 1975 r. w dawnym województwie szczecińskim osoby powyżej 65 roku życia stanowiły 5,7% ogółu mieszkańców, a w powiecie stargardzkim 5,4%¹⁷. O wydłużaniu się życia ludności na danym terenie świadczą również dane statystyczne odnoszące się do przesunięć w strukturze wiekowej.

W 1974 r. ludność w wieku przedprodukcyjnym¹⁸ wynosiła w Polsce 30,2% ogółu

¹¹ *Rocznik statystyczny województwa szczecińskiego 1979*, Wojewódzki Urząd Statystyczny w Szczecinie, Szczecin 1979 r.

¹² *Wiadomości Społecznego Korespondenta Statystycznego Głównego Urzędu Statystycznego*, nr 11(590), rok L 2004, s. 3.

¹³ *Rocznik statystyczny województwa zachodniopomorskiego 2000*, Urząd Statystyczny w Szczecinie, grudzień 2000.

¹⁴ *Wiadomości Społecznego Korespondenta Statystycznego Głównego Urzędu Statystycznego*, nr 11(590), Rok L, 2004, s. 4.

¹⁵ *Encyklopedia PWN w trzech tomach*, T. II, Warszawa 1999 r., s. 892–893.

¹⁶ *Rocznik statystyczny województwa zachodniopomorskiego*, t. II, Urząd Statystyczny w Szczecinie, grudzień 2001 oraz *Wiadomości Społecznego Korespondenta Statystycznego*, Główny Urząd Statystyczny, nr 9(576), Warszawa 2001.

¹⁷ *Rocznik Statystyczny województwa szczecińskiego 1976 r.*, Rok I, Szczecin 1976, Wojewódzki Urząd Statystyczny w Szczecinie.

¹⁸ Wiek przedprodukcyjny: 0-17 lat, wiek produkcyjny: 18-64 lat mężczyźni i 18-59 lat kobiety, wiek poprodukcyjny: ponad 64 lata mężczyźni i kobiety 59 lat.

ludności, w wieku produkcyjnym 57,9% i poprodukcyjnym 11,9%¹⁹. Natomiast w województwie szczecińskim w 1976 r. ludność w wieku przedprodukcyjnym stanowiła 29,10% ogółu mieszkańców, w wieku produkcyjnym 63,70% i wieku poprodukcyjnym 7,20%²⁰.

Wzrastający odsetek ludności w wieku poprodukcyjnym w stosunku do ogółu mieszkańców ziemi stargardzkiej w ostatniej dekadzie XX wieku ilustruje tabela nr 4.

TABELA 4
Ludność powiatu stargardzkiego według podziału na wiek przedprodukcyjny, produkcyjny i poprodukcyjny w latach 1991–2000

Rok	Ludność ogółem	ludność w wieku:						liczba osób w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym.	% ludności w wieku poprodukcyjnym w województwie
		przedprodukcyjnym		produkcyjnym		poprodukcyjnym			
		w liczbach bezwzględnych	%	w liczbach bezwzględnych	%	w liczbach bezwzględnych	%		
1991	110 656	35 499	32,0	64 190	58,10	10 966	9,90	72,38	-
1994	112 858	34 142	30,24	66 685	59,06	12 031	10,70	69,24	11,8
1996	113 752	32 785	28,83	68 188	59,94	12 779	11,23	66,82	-
1997	114 118	31 737	27,81	69 255	60,69	13 126	11,50	64,77	13,1
1999	144 659	38 276	26,46	88 564	61,22	17 819	12,32	63,34	12,9
2000	144 965	37 020	25,54	89 965	62,05	17 980	12,41	61,30	-

Źródło:

1. *Województwo szczecińskie w liczbach 1990–1996*, Urząd Statystyczny w Szczecinie, Szczecin 1997.
2. *Województwo zachodniopomorskie*, Urząd Statystyczny w Szczecinie, Szczecin, listopad 1998.
3. *Rocznik statystyczny województwa szczecińskiego 1992*, Wojewódzki Urząd Statystyczny w Szczecinie, Rocznik VII, Szczecin 1992.
4. *Województwo zachodniopomorskie w 1998, Ważniejsze dane o województwie, powiatach i gminach*, Szczecin, październik 1999.
5. *Powiaty województwa zachodniopomorskiego*, Urząd Statystyczny w Szczecinie, Szczecin, maj 1999.
6. *Rocznik statystyczny województwa zachodniopomorskiego*, t. II, Urząd Statystyczny w Szczecinie, grudzień 2001.
7. *Rocznik statystyczny województwa szczecińskiego 1995*, Rok VIII, Wojewódzki Urząd Statystyczny w Szczecinie, Szczecin 1995.

Z danych statystycznych zawartych w tabeli wynika, że w roku 1991 odsetek mieszkańców w wieku poprodukcyjnym w stosunku do ogólnej liczby mieszkańców wynosił 9,90%, a w roku 2000 12,41%. W ciągu dziesięciu lat odsetek ten wzrósł o 2,51%. Natomiast w ciągu analizowanego dwudziestopięcioletnia wskaźnik wzrósł

¹⁹ *Encyklopedia powszechna PWN*, Warszawa 1975, t. III, s. 587.

²⁰ *Rocznik Statystyczny województwa szczecińskiego 1979 r.*, Wojewódzki Urząd Statystyczny, Szczecin 1979.

z 5,4 % w 1975 r. do 12,41 % w roku 2000. Równolegle malał w stosunku do ogółu mieszkańców, odsetek młodych ludzi w wieku przedprodukcyjnym. W ciągu dziesięciu lat wskaźnik ten zmniejszył się z 32,0% w 1991 r. do 25,54% w 2000 r. Konsekwencją malejącego przyrostu naturalnego i wydłużania się życia ludzkiego była zmiana proporcji liczby ludności w wieku produkcyjnym w stosunku do liczby osób w wieku nieprodukcyjnym. Ilość osób w tej ostatniej grupie wciąż wzrastała, a to oznaczało, że osoby w wieku produkcyjnym musiały pracować na utrzymanie coraz większej liczby osób w wieku nieprodukcyjnym. Jeżeli w roku 1976 w województwie na 100 osób w wieku produkcyjnym było 57 osób w wieku nieprodukcyjnym, to w roku 2000 już 59, a w Polsce 63 osoby²¹. W powiecie stargardzkim wskaźnik ten wahał się, np.: w 1991 r. na 100 osób w wieku produkcyjnym przypadało 72,38 osób w wieku nieprodukcyjny, a w 2000 r. 61,30 osób (zob. tabela nr 4), a więc mniej niż w kraju, ale więcej niż w województwie. Mediana wieku ludności ziemi stargardzkiej w 2000 r. wynosiła ok. 32,5 lat, a w Polsce 35,4 lat²².

Jednym z ważniejszych czynników wpływających na stosunki demograficzne na danym obszarze są migracje ludności. W moim artykule prezentującym stosunki demograficzne w powiecie stargardzkim w latach 1945–1975 pisałem, że od 1971 r. na analizowanym terenie przejściowo wystąpiło niewielkie, ujemne saldo migracji wewnętrznej, np.: w 1971 r. rzędu (-8) osób rocznie, a w 1975 r. (-220) mieszkańców. Od 1977 r. do końca lat 80. XX wieku ponownie odnotowano dodatnie saldo migracyjne, które wahało się od 574 osoby w 1978 r. do 94 osoby w 1991 r. (zob. tab. nr 5) i dotyczyło tylko migracji wewnętrznej.

TABELA 5
Migracje ludności w powiecie stargardzkim w latach 1978–2000

Rok	napływ ogółem	odpływ		saldo migracji			
		ogółem	w tym za granicę	w powiecie		w województwie	
				osób	%	osób	%
1978	4 528	3 954	-	+574	-	-192	-
1980	3 642	3 285	-	+357	-	-	-
1983	3 073	2 657	-	+416	-	-	-
1985	3 100	2 718	-	+382	-	0	-
1988	3 650	3 098	-	+572	-	-	-
1991	2 094	2 000	54	+ 94	-	-	-
1994	1 193	1 444	62	- 251	2,22	-1214	0,7
1996	1 243	1 472	48	- 229	2,0	-	-
1998	1 311	1 338	58	- 27	-	-466	0,3
1999	1 803	1 913	-	- 110	0,76	-799	0,5
2000	1 541	1 693	63	- 152	1,05	-610	0,35

²¹ Rocznik statystyczny województwa szczecińskiego 1979 r., Szczecin 1979, Wojewódzki Urząd Statystyczny w Szczecinie; *Wiadomości Społecznego Korespondenta Statystycznego GUS*, nr 12(579), Rok XLIX, grudzień 2001.

²² *Rocznik demograficzny*, GUS, Warszawa 2003; *Województwo Zachodniopomorskie w 1998 r., Ważniejsze dane o województwie, powiatach i gminach*, Szczecin, październik 1999.

Źródło:

1. *Roczniki statystyczne województwa szczecińskiego*, Wojewódzki Urząd Statystyczny w Szczecinie, Szczecin lata: 1979, 1981, 1984, 1986, 1989, 1992, 1995.
2. *Województwo szczecińskie w latach 1990–1996*, Urząd Statystyczny w Szczecinie, Szczecin 1997.
3. *Powiaty województwa zachodniopomorskiego*, Urząd Statystyczny w Szczecinie, Szczecin, maj 1999.
4. *Województwo zachodniopomorskie w 1998, Ważniejsze dane o województwie, powiatach i gminach*, Szczecin, październik 1999.
5. *Roczniki statystyczne województwa zachodniopomorskiego*, Urząd Statystyczny w Szczecinie, Szczecin, lata 2000 oraz 2001.

Cechą charakterystyczną migracji od 1976 r. do początku lat 90. XX wieku było ujemne saldo migracyjne wśród ludności wiejskiej, np.: w 1978 r. na teren powiatu napływ wynosił 4528 osób, a odpływ 3954 osoby. Saldo migracyjne było dodatnie i wynosiło 574 osoby. Jednak na wsi i w małych miastach odnotowano ujemne saldo migracji (-1181); tylko w dwóch miastach: Stargard i Dobrzyń odnotowano dodatnie saldo migracji. Wśród osób napływających było 2213 mężczyzn i 2315 kobiet, a wśród odpływających 1889 mężczyzn i 2065 kobiet. W województwie napływ wynosił 14 546 mężczyzn i 14 995 kobiet, a odpływ 14 621 mężczyzn i 15 012 kobiet²³.

Z powyższych danych statystycznych wynika wniosek, że kobiety wykazywały większą aktywność w przemieszczaniu się z jednej miejscowości do drugiej. Kobiety głównie migrowały ze wsi do miast, co było jedną z przyczyn wspomnianej przewagi mężczyzn nad kobietami na wsi stargardzkiej.

W 1991 r. napływ na teren powiatu z miast wynosił 1076 osób, ze wsi 1003 osoby, a z zagranicy 16 osób. Natomiast odpływ do miast wynosił 1319 osób, na wieś 573 osoby, a za granicę 54 osoby. W sumie wystąpiło jeszcze dodatnie saldo migracji wynoszące tylko 94 osoby. Podobnie jak w 1978 r. dodatnie saldo migracji odnotowano tylko w mieście – 467 mieszkańców, a na wsi ujemne (-373) osoby²⁴.

Wydaje się, że postęp techniczny w rolnictwie powodował nadmiar siły roboczej na wsi, dlatego młodzi ludzie poszukiwali pracy i lepszych warunków życiowych w mieście, zarówno w granicach powiatu, jak i poza nim, głównie w Szczecinie. Po 1989 roku zauważa się wzrost migrujących za granicę, np.: w 1991 r. wyjechały za granicę 54 osoby, w 1994 r. – 62 osoby, w 1998 – 58 osób, a w 2000 r. 63 osoby (zob. tab. nr 5).

W latach 90. XX wieku ujemne saldo migracyjne występowało już wśród ludności wiejskiej i miejskiej, co w sumie dało ujemne saldo migracyjne w całym powiecie, np.: w 1994 r. na analizowany teren napłynęły 1193 osoby, a odpłynęły 1444 osoby, saldo migracyjne liczyło (-251) osób (zob. tab. nr 5). Z ogólnej liczby odpływających 885 osób wyjechało ze wsi do miast, a 62 osoby za granicę²⁵. Natomiast w 1996 roku z obszaru powiatu odpłynęły 1442 osoby, a napłynęły 1243 osoby. Ujemne saldo migracyjne wynosiło (-229) osób; z ogólnej liczby wyjeżdżających 910 mieszkańców wybyło ze wsi do miast, a 48 osób za granicę²⁶. W roku 2000 napływ z miast wynosił 891 osób, ze wsi 631 mieszkańców, z zagranicy 19 osób, natomiast odpływ do miast

²³ *Rocznik statystyczny województwa szczecińskiego 1979 r.*, Wojewódzki Urząd Statystyczny w Szczecinie, Szczecin 1979.

²⁴ *Rocznik statystyczny województwa szczecińskiego 1992*, Wojewódzki Urząd Statystyczny w Szczecinie, Rocznik VII, Szczecin 1992.

²⁵ *Województwo szczecińskie w liczbach 1990–1996*, Urząd Statystyczny w Szczecinie, Szczecin 1997.

²⁶ *Ibidem*.

wynosił 1038 osób, na wieś 592 osoby, a za granicę 63 osoby. Saldo migracji było ujemne (-152) mieszkańców²⁷. W ostatnich latach XX wieku odnotowano nieznaczny napływ ludzi na teren powiatu również z zagranicy, np.: w 1991 r. – 16 osób, w 1998 r. – 20 osób i w 2000 r. – 19 osób. Ujemne saldo migracyjne występowało także w województwie, ale jego wskaźnik na 1000 mieszkańców był znacznie mniejszy niż w powiecie, np.: w 1994 r. w województwie wynosił on ok. 0,7‰, a w powiecie 2,22‰; w roku 2000 odpowiednio: 0,35‰ i 1,05‰ (zob. tab. nr 5).

Większość ludzi wyjeżdżających za granicę to osoby młode, wyjeżdżające w poszukiwaniu pracy.

Wydaje się, że główną przyczyną powstawania ujemnego salda migracyjnego w powiecie stargardzkim, a tym samym obniżenia tempa wzrostu liczby ludności były przemiany ustrojowe, regres gospodarczy i zwiększone po 1989 roku możliwości wyjazdu za granicę sezonowo lub na stałe. Likwidacja Państwowych Gospodarstw Rolnych, upadek wielu dużych zakładów przemysłowych, wzrost bezrobocia zmuszały wielu ludzi do wyjazdu z miasta i powiatu stargardzkiego w poszukiwaniu środków do życia lub polepszenia sobie warunków bytowych.

W opisywanym dwudziestopięcioletniu nastąpiły pewne zmiany w strukturze zatrudnienia ludności. Zmiany te wynikały z kondycji gospodarczej ziemi stargardzkiej oraz transformacji ustrojowej, a zwłaszcza restrukturyzacji gospodarki narodowej.

W porównaniu z poprzednim okresem nastąpiła poważna zmiana w ilości i strukturze zakładów przemysłowo – rzemieślniczych i handlowych. W 1965 r. na terenie powiatu stargardzkiego było 61 zakładów przemysłowych zatrudniających przeciętnie po 81 pracowników, a niektóre, np. Zakłady Naprawcze Taboru Kolejowego, po kilka tysięcy osób. Poza tym istniało 166 zakładów rzemieślniczych zatrudniających 224 pracowników²⁸. Na wsi przeważały duże Państwowe Gospodarstwa Rolne. Zbliżona struktura w gospodarce narodowej utrzymała się do czasu zmian ustrojowych w Polsce, tj. do 1989 r.

Po roku 1989 niektóre zakłady przemysłowe, np.: ZNTK, Zakłady Dziewiarskie „Luxpol”, Zakłady Chemii Gospodarczej „Pollena”, upadły, a inne przekształciły się w różnego rodzaju spółki, w tym także z udziałem kapitału zagranicznego lub zmieniły profil produkcji. Wszystkie drastycznie ograniczały liczbę pracowników. W omawianym okresie nastąpiły duże zmiany w strukturze własnościowej ziemi. Likwidacji uległy Państwowe Gospodarstwa Rolne. Majątek po nich przejęła Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa, która część ziemi wydzierzała rodzimym lub zagranicznym rolnikom, część wykupili rolnicy polscy powiększając swój areal, a część znowu odługuje.

Aktualnie powiat stargardzki ma charakter rolniczo – przemysłowy z rozległymi sadami i polami uprawnymi oraz rozwiniętą hodowlą. Zakłady przemysłowe zlokalizowane są głównie w miastach, a ważniejsze z nich to m.in.: „Cukrownia – Kluczewo, Okręgowa Spółdzielnia Mleczarska, Przedsiębiorstwo Transportu i Maszyn Drogowych „Maxbud” oraz kilka hipermarketów, a na wsi Agrofirma Witkowo uprawiająca 13 500 ha ziemi, hodujące tysiące sztuk bydła, trzody chlewnej

²⁷ *Rocznik statystyczny województwa zachodniopomorskiego*, t. II, Urząd Statystyczny w Szczecinie, Szczecin grudzień 2001.

²⁸ K. Wawrzynowicz, *Przemysł i rzemiosło*, [w:] *Z dziejów ziemi stargardzkiej*, pod red. B. Dopierają, Poznań 1969, s. 279.

i drobiu oraz posiadające własne zakłady przetwórstwa rolno – spożywczego i dużą sieć placówek handlowych. Poza tym istnieją 72 indywidualne gospodarstwa powyżej 50 ha, w tym kilka powyżej 1000 ha. W sumie przeważają gospodarstwa indywidualne do 5 ha²⁹.

Aktywność gospodarcza w powiecie jest nieco większa od przeciętnej w województwie, na 1000 ludności przypadło w 1997 roku 71 firm, ale tylko 290 pracujących³⁰.

W okresie transformacji nastąpiło rozdrobnienie i zróżnicowanie podmiotów gospodarczych. W 1998 r. na terenie powiatu stargardzkiego działało 10 276 podmiotów gospodarczych; w 1999 r. – 10 884, z tego w sektorze publicznym 580, a w sektorze prywatnym 10 304, w tym 147 spółek z kapitałem zagranicznym; w 2000 r. ogółem było 11 791 podmiotów gospodarczych, w tym w sektorze publicznym 697, a w prywatnym 11 094; z liczby ogółem na przedsiębiorstwa państwowe przypadają 11 podmiotów, na spółki prawa handlowego 379, w tym z kapitałem zagranicznym 163, pozostałe 9 364 to zakłady osób fizycznych³¹.

W gospodarce narodowej przeważały zakłady prywatne, głównie małe zatrudniające po kilku pracowników.

W latach 1976–2000 poważnie zmalała liczba osób zatrudnionych w gospodarce narodowej, zwłaszcza po 1989 r. Mimo wzrostu liczby ludności o 54 382 mieszkańców i obszaru powiatu, ilość osób zatrudnionych w gospodarce narodowej zmniejszyła się o 4819 pracowników. W 1975 roku tylko w gospodarce uspołecznionej pracowało 27 268 osób, a w 2000 r. w całej gospodarce narodowej tylko 22 449 osób³².

Przyczyną spadku zatrudnienia jest regres gospodarczy i wzrost wydajności pracy. Zmniejszanie się liczby osób zatrudnionych w gospodarce narodowej w ostatniej dekadzie XX wieku ilustruje poniższe zestawienie³³:

Rok	liczba osób zatrudnionych				
	ogółem	w tym kobiety	odsetek kobiet	w rolnictwie	odsetek zatrudnionych w rolnictwie
1975	27 268	12 242	44,9 %		
1991	26 405	12 395	46,94 %	3898 (uspołecz.)	14,76
1994	23 477	-	-	1905 (uspołecz.)	8,1
1997	22 796	-	-	4490 (indywid.)	16,45
1998	23 469	-	-	7234 (uspołecz. i indywid.)	30,82
2000	22 449	11 916	53,0 %	-	-

²⁹ Województwo zachodniopomorskie, Urząd Statystyczny w Szczecinie, Szczecin, listopad 1998.

³⁰ Ibidem.

³¹ Roczniki statystyczne województwa zachodniopomorskiego, lata: 1999, 2000, 2001, Urząd Statystyczny w Szczecinie.

³² Ibidem.

³³ Roczniki statystyczne województwa szczecińskiego, lata: 1976, 1992, 1995, Wojewódzki Urząd Statystyczny w Szczecinie; Roczniki statystyczne województwa zachodniopomorskiego, lata: 1999, 2001, Urząd Statystyczny w Szczecinie; Województwo Zachodniopomorskie, Urząd Statystyczny w Szczecinie, Szczecin, listopad 1998 r.

Wyżej wymienione dane świadczą m.in. o wzroście aktywności zawodowej kobiet. W 1975 r. wśród 27 268 osób zatrudnionych w gospodarce uspołecznionej 12 242 osoby, czyli 44,9% stanowiły kobiety, a w roku 2000 wśród 22 449 osób zatrudnionych w gospodarce narodowej 11 916 pracowników tj. 53,0% stanowiły kobiety. Udział kobiet w życiu zawodowym wzrósł w ciągu dwudziestopięcioletnia o 8, 10%.

W 1998 r. w gospodarce narodowej pracowało 23 469 osób, w tym:

- rolnictwo uspołecznione – 2215
- przemysł – 6981
- budownictwo – 1565
- handel i naprawy – 1815
- transport, składowanie i łączność – 2920
- administracja publiczna i obrona narodowa – 1299
- edukacja – 2400
- ochrona zdrowia i opieka socjalna – 2059

W rolnictwie indywidualnym – 5019. W sumie w rolnictwie pracowały w 1998 r. 7234 osoby tj. 30,82% ogółu zatrudnionych³⁴.

Natomiast w roku 2000 w gospodarce narodowej zatrudnionych było ogółem 22 449 osób, z tego:

- rolnictwo, łowiectwo, leśnictwo, rybołówstwo – 1860
- przemysł i budownictwo – 7879
- usługi rynkowe – 6717
- usługi nierynkowe – 5993³⁵.

Trudno jest ustalić globalną liczbę i odsetek osób zatrudnionych w rolnictwie, gdyż statystyki podają liczbę osób zatrudnionych tylko w rolnictwie uspołecznionym lub indywidualnym. Z analizy danych statystycznych za poszczególne lata wynika, że tylko w roku 1998 wykazano liczbę osób zatrudnionych w rolnictwie uspołecznionym i indywidualnym. Wspomniałem już, że stanowiła ona 7234 osoby, tj. 30,82% ogółu zatrudnionych, a zatem procentowy wskaźnik zatrudnionych w rolnictwie w stosunku do 1975 r. nie uległ większej zmianie. Dla porównania dodam, że w 1996 r. w rolnictwie w Polsce pracowało 26,7% ogółu zatrudnionych.

W/w. struktura zatrudnienia daje pewien obraz zmian w tym zakresie. Z całą pewnością możemy stwierdzić, że zmniejszyła się liczba osób zatrudnionych w przemyśle, a poważnie wzrosła liczba osób pracujących w szeroko pojętych usługach, np. w 2000 r. wynosiła ona 56,61% ogółu zatrudnionych.

W okresie transformacji ustrojowej pojawiło się w charakteryzowanym powiecie nowe zjawisko społeczne – bezrobocie. Wskutek likwidacji wielu zakładów pracy, sukcesywnego zmniejszania zatrudnienia we wszystkich dziedzinach życia społeczno – gospodarczego i wzrostu wydajności pracy, tysiące ludzi pozostało bez pracy. Liczba bezrobotnych w opisywanym powiecie szybko wzrastała. W dniu 31 grudnia 1994 r. w Urzędzie Pracy w Stargardzie, z terenu byłego powiatu stargardzkiego, zarejestrowanych było już 8714 osób bezrobotnych, z tego mieszkańcy miast stanowili 5779 osób, a mieszkańcy wsi 2935 osób. Wśród ludzi pozostających bez pracy było 669

³⁴ *Rocznik statystyczny województwa zachodniopomorskiego 1999 r.*, Urząd Statystyczny w Szczecinie, Szczecin 1999; *Powiaty województwa zachodniopomorskiego*, Urząd Statystyczny w Szczecinie, maj 1999 r.

³⁵ *Rocznik statystyczny woj. zachodniopomorskiego, 2001, t. II*, Urząd Statystyczny w Szczecinie, Szczecin 2001.

absolwentów różnych szkół, czyli ludzi bardzo młodych. Stopa bezrobocia wynosiła wówczas 13% ogółu zawodowo czynnych³⁶. Do 1998 r. liczba bezrobotnych wzrosła do 9654 osoby, co stanowiło 18,7% ogółu zawodowo czynnych ludzi³⁷; w Polsce stopa bezrobocia wynosiła wtedy 10,4%. W 1999 r. zarejestrowanych w Powiatowym Urzędzie Pracy było już 11 655 osób, a stopa bezrobocia w powiecie wynosiła 22,8%, w województwie - 15,4% a w Polsce - 14%. Z ogólnej liczby bezrobotnych 8768 osób nie miało już prawa do zasiłku, 4708 mieszkało na wsi; większość bezrobotnych (6161 osób) stanowili ludzie młodzi do 34 lat. Wśród bezrobotnych było 6797 kobiet oraz 151 osób z wykształceniem wyższym³⁸. Do końca 2000 r. liczba bezrobotnych w powiecie wzrosła do 12 945 osób, w tym kobiety stanowiły 7450 osób, bez prawa do zasiłku było 7110 bezrobotnych, a ludzi młodych (18–34 r. ż.) było 6888 osób, w tym bez stażu 3387 osób. Wśród bezrobotnych ludzi z wykształceniem wyższym było 261, średnim zawodowym 2384, średnim ogólnokształcącym - 810 i zasadniczym zawodowym 402 osoby³⁹. Stopa bezrobocia w powiecie wynosiła prawie 24% ogółu zawodowo czynnych ludzi, a w Polsce w 2000 r. - 16%⁴⁰. Stopa bezrobocia w powiecie stargardzkim w ciągu dziesięciu lat znacznie przewyższała wskaźnik wojewódzki i krajowy. Brak pracy nie tylko pozostawia tysiące ludzi bez środków do życia, ale także generuje różne patologie społeczne:

1. działalność przestępczą (kradzieże, rozboje, symulowanie chorób celem uzyskania zasiłku lub renty itp.)
2. niedożywienie i głód, a w konsekwencji wzrost liczby chorych, śmiertelności oraz zmniejszenie przyrostu naturalnego
3. „chorobę bezrobotnego” (biedę, apatię, niechęć do świata, samowykluczenie z życia społecznego, obniżenie aspiracji życiowych przechodzące z pokolenia na pokolenie, skłonności samobójcze itp.)

W powiecie stargardzkim tysiące ludzi żyje poniżej granicy ubóstwa. Nasuwa się pytanie czy aż takie koszty musiało ponieść społeczeństwo ziemi stargardzkiej w celu restrukturyzacji gospodarki powiatowej?

Rekapitułując należy stwierdzić, że w latach 1976–2000 znacznie zmniejszyło się tempo rozwoju demograficznego w powiecie, zmalał przyrost naturalny ludności, wystąpiło ujemne saldo migracji, powstało bezrobocie, nastąpił regres gospodarczy. Potwierdziła się teza, że rozwój demograficzny wpływa na rozwój gospodarczy danego terenu i odwrotnie - regres gospodarczy powoduje wyludnianie się danego obszaru.

³⁶ *Rocznik statystyczny województwa szczecińskiego 1995 r.*, R. XVIII, Wojewódzki Urząd Statystyczny w Szczecinie, Szczecin 1995.

³⁷ *Świat w liczbach 1998 - 1999*, wybór i opracowanie J. Kądziółka, K. Kocimowski, E. Wołonciej, Warszawa 1999, s. 179; *Polska 1998*, wybrane dane GUS, Warszawa, marzec 1999.

³⁸ *Roczniki statystyczne województwa zachodniopomorskiego 2000 i 2001*. Urząd Statystyczny w Szczecinie.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *Wiadomości Społecznego Korespondenta Statystycznego GUS*, nr 8(578), Rok XLIX, Warszawa, sierpień 2001.

Zusammenfassung

Die demographischen Verhältnisse im Kreis Stargard in den Jahren 1945–2000. Teil II.: 1976–2000

Seit 1975 existierten in Polen Kreise als Verwaltungseinheiten nicht mehr. Am 1. Januar 1999 entstanden neue, selbstverwaltete Kreise, darunter der Kreis Stargard mit einer Fläche von 2003 km². Zwar existierte der Kreis Stargard seit 24 Jahren nicht mehr, aber der neu entstandene Kreis liegt auf dem Gebiet des ehemaligen Kreises. Der Autor des Artikels konnte also die demographische Entwicklung auf dem ganzen Gebiet des ehemaligen Kreises (1976- 1998) und des neuen Kreises Stargard (1999-2000) darstellen.

In den Jahren 1976-1998 stieg die Bevölkerungszahl in den Gemeinden des alten Kreises Stargard langsam, aber systematisch, vor allem durch den Geburtenzuwachs, jährlich um ca. 1023 Bewohner. In diesen Jahren stieg also die Bevölkerungszahl im ganzen Kreis Stargard um 23 524 Einwohner. Nachdem man den neuen Kreis gebildet hatte, der größer war als der alte, stieg diese Zahl einmalig um 143 535 Bewohner. Der Bevölkerungszuwachs betrug also 29 428 Bewohner. In den Jahren 1999-2000 stieg die Bevölkerungszahl im Kreis Stargard um 1430 Bewohner und Ende 2000 betrug sie 144 965. In den letzten 25 Jahren stieg also die Bevölkerungszahl durch den Geburtenzuwachs und die Änderung der Kreisgrenze um 54 382 Bewohner.

Die Bevölkerungsdichte stieg ebenso von 70,7 Einwohner auf 1 km² 1975 bis 88,9 Einwohner/ 1 km² 1988. Ende 2000 ging diese Zahl auf 72,0 Einwohner/km² zurück. Die Bevölkerungsverteilung nach Wohnort änderte sich ebenfalls. 1975 wohnten 68,5% der Einwohner in den Städten, im Jahre 1998 73,8%. Dann ging diese Zahl auf 67,2% im Jahre 2000 zurück. Das zeugt davon, dass die im Jahre 1999 angeschlossenen Gebiete eher einen ländlichen Charakter hatten.

Die Bevölkerungsverteilung nach Geschlechtern zeigte, dass im Jahre 1975 auf 100 Männer 100,2 Frauen entfielen, dagegen 2000 auf 100 Männer 102,9 Frauen. In der ganzen Region als auch im Land gab es mehr Frauen. Charakteristisch für diese Struktur ist, dass eine größere Zahl der Frauen immer in den Stadtgemeinden und Stadt- und Landgemeinden vorkommt als in den reinen Landgemeinden. 1998 entfielen in den Stadtgemeinden 105,4 Frauen auf 100 Männer, in den Stadt- und Landgemeinden 102,2 und in den Landgemeinden nur 98,7 Frauen. Das ist ein Beweis für die Landflucht der Frauen.

Die Geburtenzahl, die einen bedeutenden Einfluss auf die demographische Situation im Kreis hat, ist systematisch zurückgegangen. 1975 betrug sie 16,9% und 2000 nur 2,5%. Trotzdem war sie höher als sowohl in der ganzen Region als auch im ganzen Land. Die Geburtenzahl war niedriger in den Städten, höher auf dem Lande. Der Anschluss der besprochenen Gemeinden zum Kreis Stargard am 01.01.1999 hatte keinen großen Einfluss auf die Geburtenzahl und die Bevölkerungsstruktur nach Geschlecht.

Zusammen mit der zurückgehenden Geburtenzahl ging die Zahl der Eheschließungen auf 1000 Einwohner ebenso zurück, 1975 betrug sie 11,2%, und

2000 5,38%, dagegen ist die Zahl der Scheidungen im gleichen Zeitraum angestiegen und betrug 1999 19,1%.

Bedeutende Veränderungen sieht man in der Alterstruktur: 1975 betrug die Zahl der Einwohner über 65 Jahre (Postproduktionsalter) 5,4% und im Jahre 2000 12,41%. In den Jahren 1991-2000 stieg die Bevölkerungszahl in dieser Altersgruppe von 9,90% auf 12,41%, dagegen ging die Zahl der jungen Leute im Vorproduktionsalter von 32,0% auf 22,54% zurück. Außerdem stieg die Lebenserwartung, 2000 lebten die Männer durchschnittlich 69 Jahre und die Frauen 77,45.

In den Jahren 1975-2000 gab es eine geringe Migration, die fast keinen Einfluss auf die Bevölkerungsstruktur hatte. In den Jahren 1977-1991 zogen jährlich 172 Einwohner in den Kreis Stargard. Seit 1994 zogen aus dem Kreis ca. 86 Einwohner pro Jahr fort. Ein Teil davon ging ins Ausland. Bis zum Anfang der 90er Jahre war der Saldo der Migration auf dem Lande negativ, in den Städten genau umgekehrt. Dann war der Saldo negativ sowohl in den Städten als auch auf dem Lande.

Die Veränderungen sieht man auch in der Beschäftigungsstruktur, die vor allem durch die politische Lage Polens verursacht wurden. Die industrielle Krise führte dazu, dass immer weniger Arbeiter in diesem Industriezweig berufstätig waren und zugleich arbeiteten immer mehr im Dienstleistungsbereich - bis zu 56,61% aller Erwerbstätigen. Die Zahl der Erwerbstätigen in der Landwirtschaft änderte sich nicht, dagegen stieg die Zahl der weiblichen Erwerbstätigen um 8,10%. Trotz des Bevölkerungszuwachses entwickelte sich die Zahl der Erwerbstätigen in der staatlichen Wirtschaft rückläufig, von 27 268 Erwerbstätige 1975 auf 22 449 Erwerbstätige im Jahre 2000. Eine ganz neue soziale Erscheinung - die Arbeitslosigkeit - stieg sehr schnell und betrug 24% (12 945 Arbeitslose) im Jahre 2000. Die Zahl der Arbeitslosen war größer als in der Region, auch größer als im Land. Der Grund dafür war die Restrukturisierung der Volkswirtschaft, eine größere Arbeitsleistung und endlich eine wirtschaftliche Rezession.